

ressò mont-roigenc

CONSTRUCCIONS DE PEDRA SECA

56/2026

Martí Rom

www.martirom.cat

18-03-2026

(Text publicat a la revista “Lo Floc”, de Riudoms, número 254)

Fa vint anys que m’interessen les barraques de pedra seca. Sovint he preguntat a d’altres companys què va fer que s’hi dediquessin i la resposta gairebé sempre és la mateixa: passava, les mirava com un element més de l’entorn, fins que un dia... Molts hem estat “mirant” barraques i un dia, tot d’una, com si fos un moment de revelació, els hi hem dedicat l’atenció. “Mirar” és tan sols aplicar el sentit de la vista. “Veure” és percebre, obtenir consciència, assolint-ho mitjançant la mirada. La ment rep impressions. Si veiem continuadament, observem, es genera un procés on adquirim coneixement. Ens adonarem que aquella barraca forma part d’un paisatge natural que esdevé cultural quan ens preguntem, o recordem, com està construïda aquella barraca, quin paper té en aquella contrada. El pagès, la persona que passeja, sovint, només mira l’entorn natural, no percep el paisatge.

El “paisatge” és un concepte relativament modern. El trobem en el romanticisme alemany de la fi del segle XVIII i inicis del XIX. Es presenta com l’antítesi de la civilització moderna. Hi predomina el “sentiment”. El “paisatge” desperta sensacions, que un artista pot traslladar a un quadre. El quadre arquetípic és “El caminante sobre el mar de nubes” (1818) de Caspar David Friedrich (Greifswald, 1774-Dresde, 1840).

Les barraques, junt amb marges i murs, són les manifestacions més emblemàtiques de les construccions de la pagesia. En conjunt poden definir un “paisatge” junt amb els garrofers o olivers, o potser, si encara n’hi ha, les vinyes.

Origen i expansió a Catalunya

Com gran part de la nostra cultura més ancestral, les construccions de pedra seca tenen el seu origen a l’Orient Mitjà. No és casual que les barraques de pedra seca de Mont-roig siguin molt semblants a les del Salento (sud de la Puglia). Les anomenen “pajare” i servien per guardar la palla. Són un element de la “trilogia mediterrània”: blat, vinyes i olivers. N’hi ha molts a Fragagnano i, també més al sud, a Presicce i Salve¹.

L’arquitecte Joan Rubió Bellver, en el seu text “Construccions de pedra en sec” (1914)² escriu que un dia parlava del tema amb el mossèn Bartomeu Pascual Marroig gran

¹ “Els trulli de la vall d’Itria (Alberobello) i els pajare del Salento” de Martí Rom, a la “Revista Pedra Seca” núm. 29 (octubre de 2014).

² Text publicat al “Anuario Asociación de Arquitectos de Cataluña”. És el primer publicat sobre pedra seca a Catalunya. Descriu les del Camp de Tarragona, Penedès, Anoia i Bages. Es centra en les rodalies del riu Gaià.

coneixedor bíblic i expert en l'Orient Mitjà, i aquest li deia que a la península del Sinaí n'hi havia moltes. També que el Pare Bonaventura Ubach havia publicat el llibre "El Sinaí" on se n'hi veia alguna.

Les construccions de pedra seca són l'arquitectura de la pagesia. Des d'antic, els homes n'han construït posant pedra sobre pedra i sense cap mena d'unió, ni fang. Hi ha diversos tipus de construccions: barraques o cabanes, marges, parets, carrerades, aljubs, arneres, trones, forns, pletes, clapers...

A Catalunya hi ha dos factors que van propiciar la construcció de barraques. Durant el segle XVIII es va duplicar la població³, calia una major producció d'aliments i això va dur a què els ajuntaments haguessin de repartir terres comunals. Generalment eren terres allunyades i de més difícil conreu. Possiblement eren aquelles que calia trencar una capa de pedra calcària per accedir a la terra conreable. Calia desermar amb pic, martell, tascó, parpal, punxó... Després, s'apartaven les pedres esperant fer-ne ús, es removia i s'aplanava la terra. Si hi havia un excés de pedra, aleshores es feien, entre d'altres, petites parets de pedra seca per separar les propietats. Aquelles noves terres eren probablement lluny del poble; aleshores, el pagès hi construiria una barraca per resguardar-se de la calor o del fred o la pluja, o per preservar el menjar que duia. Eren terres llunyanes i potser calia quedar-se algun dia a dormir, per continuar la feina a l'endemà. Un pagès amb el seu carro recorria, més o menys, quatre quilòmetres per hora. Podien ser dues hores anar i venir de casa seva en el mateix dia.

L'altre factor que va acompanyar la construcció de barraques fou el conreu de la vinya. Entre d'altres, calia guardar els estris. Les grans zones de vinya a Catalunya eren el Bages, el Penedès i la zona d'influència de Reus (Baix Camp, Alt Camp i Priorat). Recordeu la dita de "Reus, París, Londres"; eren les llotges que marcaven el preu de l'aiguarent. Amb l'arribada de la fil·loxera es moren els ceps i es deixen de construir les barraques de pedra seca⁴. Sovint queden abandonades.

Les barraques de pedra seca

Les barraques, i per extensió les construccions de pedra seca, es basteixen posant pedra damunt de pedra sense cap element d'unió. Tan sols s'hi posen enmig, a vegades, petites pedres a la manera de falques per augmentar la solidesa. Les pedres s'han obtingut al desermar un camp, al despedregar-lo per aconseguir terra on conrear.

Es basteixen per "aproximació de les filades". Sobreposem les pedres⁵ horitzontalment, cadascuna una mica desplaçada cap a l'interior i amb un petit pendent cap a l'exterior que permeti escórrer l'aigua de pluja cap a l'exterior. Paral·lel a aquesta paret que s'enlaira se'n pot fer una altra exactament igual i separada, més o menys, un pam. L'espai del mig s'omple amb pedruscall. Amb això, s'aconsegueix aïllar la barraca de l'exterior, ja sigui del fred o de la calor. Es van formant cap amunt anelles de pedra amb un diàmetre cada cop més petit. I així, fins arribar a la part superior. La cúpula es tanca

³ El 1717 hi havia 402.531 habitants i el 1787 n'eren 829.615. La progressió s'incrementà fins als 1.665.291 el 1857.

⁴ Entra a Catalunya, per Girona, el 1879. La publicació "Datos para un avance sobre la viticultura de la provincia de Tarragona" de Claudio Oliveras Massó, editada per la "Escuela de viticultura y enología de Reus" (1915), esmenta que la fil·loxera va arribar a Riudoms i Montbrió el 1890 i el 1896 a Mont-roig.

⁵ Les pedres es poden preparar prèviament, fent-les, potser, més aplanades i conforme a la necessitat del moment.

amb una o varies lloses. És la tècnica de la “falsa cúpula”, la més comú. A la cúpula, s’hi posa una fina capa de terra on s’hi plantarà, per exemple, liris (blaus) de Sant Josep. Aquests, tenen les arrels poc profundes i horitzontals, entrecreuant-se unes amb altres i aconseguint una capa impermeabilitzada. A dins de la barraca no hi caurà l’aigua de pluja.

Si la barraca té una considerable alçada genera un important pes cap a baix que faria que no aguantés, per la qual cosa cal que al seu voltant hi hagi una massa de pedra considerable que actuï de contrafort. Per exemple, la “Barraca dels Comuns del Pellicer” (2255)⁶ de Mont-roig, una de les més altes de Catalunya, amb una altura interior de 4,30 m. i un contrafort de 1,85 m. O la del “Jaume de la Cota” (2248) amb 3,95 d’alçada i un contrafort de 2,60 m.⁷ A una barraca li cal manteniment de tant en tant. Aleshores, s’ha de poder pujar-hi. Per fer-ho, si aquest esglaó que defineix el contrafort es prou alt, s’ha de fer una petita escaleta amb lloses planes que sobresurtin del contrafort. Aquestes escaletes són necessàries si dins de la barraca s’hi fa foc, sigui per escalfar-se a l’hivern o pel menjar. Al bell mig de la cúpula, una llosa desplaçable fa les funcions de xemeneia per deixar sortir el fum.

Comuns del Pellicer (2255) Mont-roig

Jaume de la Cota (2248) Mont-roig

Com es fa el portal? Deixant un forat buit a la paret. L’important és com acabar les filades que pugen per aguantar el pes del damunt. El més freqüent és culminar-la amb una gran llosa travessera. També, si no n’hi ha cap de tan llarga, amb dues lloses encavallades, és a dir, formant el que seria els dos costats superiors d’un triangle. Si la porta és petita, el suficient per poder-hi entrar; a vegades, una mica ajupit, es pot fer també per “aproximació de les filades”, amb una pedra una mica grossa al capdamunt. On es fa la porta? Doncs, orientada al sud-est, permetent el màxim recorregut del sol. A l’hivern, s’agraeix i a l’estiu, a l’anar el sol més alt, té escassa incidència dins la barraca.

L’interior de la barraca pot ser de varies tipologies: rodona, quadrada o rectangular. En aquest interior pot haver-hi diversos elements. El més comú són les fornícules (armaris), un espai buit en la paret. Si estan a mitja alçada, són per tenir resguardat el menjar, perquè no hi arribin els animals. A nivell de terra (sovint s’anomenen “cocós”), són pel cànir, la bota de vi o el que calia que es mantingués fresc (el cistell amb el menjar). D’altres cocons serveixen per deixar-hi els estris, com les tisores de podar. També hi pot haver algun banc per asseure’s. En algun cas, com a la “Barraca del Jaume de la Cota”, a mitja alçada, hi ha un espai que serveix de menjadora on s’hi posava el farratge per a

⁶ Codi Wikipedra. Vegeu: <http://wikipedra.catpaisatge.net>

⁷ <https://pedrasecamont-roig.com/>

l'animal; fins i tot, de la paret del fons, hi surt un pal llarg on s'hi lligava l'animal. Això requereix una barraca molt gran i amb una porta considerable. A la barraca, també si podien guardar sacs de garrofes, d'olives... l'aixada o les portadores per a la verema.

Les cabanes de pedra seca

Són unes construccions que tenen les mateixes funcions que les barraques són les cabanes de pedra seca. Aquestes estan principalment a la Terra Alta, les Garrigues, l'Urgell i la Segarra. Se les identifica perquè la seva estructura és de “volta de canó”, semicircular. Dificilment les trobem aïllades enmig d'un terreny, com la majoria de les barraques. Estan adossades, per la part posterior, a una feixa o a una paret natural de pedra. La seva construcció és radicalment diferent. Per aconseguir la “volta de canó”, prèviament es construeix un motlle de fusta semicircular per la seva part de dalt (cintri). Sobre aquest es van dipositant lloses aplanades en sentit longitudinal i perpendicular a la que serà la porta d'entrada. Quan estan situades totes les lloses, aguantant-se unes amb altres, es treu el cintri. A continuació, es fa la façana. A vegades, es tanca amb una porta de fusta.

La Barraca i la Cabana són els dos elements singulars de les construccions de pedra seca. N'hi ha d'altres que són emprades segons les necessitats de l'agricultura. Els més comuns són els murs i marges. Els murs permeten, principalment, delimitar la propietat o diferents trossos de terreny. Sovint, més que una necessitat, es construeixen amb la (possible) gran quantitat de pedra sobrant al desmarcar (despedregar) un terreny. Creixen des d'una filera o vàries enterrades i cal que siguin lleugerament més amples de la part inferior que la superior. La seva alçada varia segons la necessitat. A vegades, tot i que són relativament alts, proper als dos metres, per impedir l'accés al terreny d'animals (cabres, bous...) es col·loca en la part superior un seguit de pedres allargades formant un irregular rastell. També es feien murs a les dues vores dels camins on hi transitava el bestiar. El podies deixar dintre del camí i t'asseguraves que no s'escapava cap animal. Sovint aquests murs s'acabaven en rastell. Són les anomenades carrerades, camins ramaders. En alguns murs s'hi pot deixar un buits rectangulars on posar-hi arnes per les abelles. Són les arneres.

Les pletes són un conjunt de murs, de diferents formes (rectangular, rodona, irregular...) que defineixen un espai interior on aplegar un ramat a la fi del dia. Tenen una porta d'entrada, en general, de fusta. Són comuns al Pirineu.

Els marges són les construccions que permeten crear bancals o feixes (trossos de terra plana) on poder conrear. Estan en la part inferior (i, possiblement, fins la meitat) del pendent d'un terreny muntanyós. Si la part muntanyosa és, més o menys, circular, es creen formes paral·leles arrodonides i molt belles, visualment. A més, permeten moderar la caiguda de l'aigua de pluja pel que seria el pendent de la muntanya reduint l'erosió del terreny. Cal esmentar que el conjunt de les pedres dels marges formen una paret permeable. Primer reté momentàniament l'aigua i, a continuació, s'escola poc a poc pels seus forats. Un mur o marge ben construït difícilment caurà per la força de l'aigua de pluja. En canvi, sí que es possible que passi en una paret de formigó, amb una gran quantitat d'aigua arreglada a la seva part posterior. No té sortida natural.

Quan els marges són prou alts, el pagès s'estalvia recórrer tota la feixa per accedir a la superior fent escales en el marge com les que indicàvem a les barraques, amb lloses planes que sobresurtin del marge.

Els recers o paravents són senzills murs generalment adossats a una barraca. A les nostres terres hi predomina el furient vent de mestral (“serè”), vent del nord-oest llavors trobarem paravents a la part esquerra de la barraca mirant-la frontalment.

Les trones (també anomenades valones) són aquells petits murs rodons que envolten un arbre, generalment un oliver més que un garrofer (doncs aquests tenen un tronc de major amplària). Abunden des de les nostres terres fins l'Ebre. Resguarden als arbres de la violència del mestral.

Els aljubs o cossiols recullen l'aigua de pluja a la manera d'una cisterna. Generalment es fan excavant la pròpia roca del terra i construint-hi damunt una volta de pedra seca.

Vull acabar esmentant els Clapers. Són els amuntegaments de pedra sobrant. El sorprenent és que n'hi ha que estan perfectament construïts ocupant poc espai. No són simples amuntegaments. Per què, sent el terreny prou gran, el pagès fa aquests clapers? No és tan sols per allò de “una feina ben feta”; en aquest cas, penso que és un estadi intermedi entre la seva funcionalitat i la percepció visual estètica. A Mont-roig, hi ha un cas singular (171). És una construcció cilíndrica de 5 m. de diàmetre i 2,10 d'altura. Coordenades⁸: X: 327311.00 Y: 4546166.00

Els primers estudis i reconeixement cultural

Antoni Rovira i Virgili, el 25 de febrer de 1926, publicava al diari “La Publicitat” el text “Elogi dels marges vells”: “Molts marges d'aquests haurien de ésser declarats monuments nacionals, per tal que tinguessin una protecció eficaç...”. És la primera aproximació a la pedra seca des d'un punt de vista cultural. Del 1938 és el primer manual sobre aquesta tècnica: “Les construccions rurals a l'abast de tothom” de Joan Bergós, professor de l'Escola d'Agricultura⁹. Josep Pla descriu, el 1947, les “parets seques” en el seu llibre “Cadaqués” (1947). Del 1954 tenim els treballs de l'etnògraf Ramon Violant Simorra: “Las barraques de vinya de pared en seco del Pla de Bages”¹⁰ i el capítol “Les barraques” de l'estudi “Etnografia de Reus i la seva comarca”¹¹.

El primer treball específic sobre les barraques d'una contrada fou “Construcciones de piedra en seco de la provincia de Tarragona: las barracas de Montroig” de Salvador i Maria Lluïsa Vilaseca, pare i filla. El van presentar al “X Congreso Nacional de Arqueología” de Maó el 1967¹².

A partir d'inicis d'aquest segle els treballs sobre la pedra seca es multipliquen. El 2002 es fa a Manresa la “I Trobada d'estudi per a la preservació del patrimoni en pedra seca”.

⁸ Coordenades ETRS89

⁹ Biblioteca del pagès. Publicacions de la Direcció General d'Agricultura. Consta de 5 capítols: Marges, Resclosos i dipòsits rectangulars, Dipòsits d'aigua, Passos sobre recs i Tanques.

¹⁰ “Estudios Geográficos” / 55, Barcelona, pàg. 189 a 200.

¹¹ Publicat inicialment per l'Associació d'Estudis Reusencs i, posteriorment, en un llibre (Alta Fulla, 1990).

¹² Aquests textos històrics esmentats anteriorment els podeu trobar a:
<https://pedrasecaarquitecturatradicional.cat/textos-historics-pedra-seca/>

El 2004 la “Declaració de Torroella de Montgrí. Per la defensa del patrimoni cultural de la pedra en sec”. Neix la “Coordinadora d’Entitats per la Pedra Seca”, que el 2011 es va legalitzar com “Associació per la pedra seca”. El 2015 hi ha la confluència, propiciada per la Generalitat, d’aquesta associació amb tres grups d’arquitectes (AADIPA, ARPARQ i GRETA) de l’àmbit de l’arquitectura tradicional. Es crea la “Associació per la Pedra Seca i l’Arquitectura Tradicional” (APSAT)¹³. Se’ns convida a formar part de l’OPEI (Observatori del Patrimoni Etnològic i Immaterial de Catalunya).

S’han fet les següents “Trobades”: Manresa (2002), Torroella de Montgrí (2004), Barcelona (2005), Sitges (2007), Palma de Mallorca (2009), Vilafranca del Maestrat (2011), Les Preses (2013), Calaceit (2015), Pont de Vilomara, Talamanca i Mura (2017), El Pinós, Alacant (2019), Móra la Nova (2021), Cadaqués (2023) i Andorra (2025)¹⁴.

Gran de la Capona (892) Pla de Santa Maria

Nan del Pont (865) Pla de Santa Maria

La Generalitat ha concedit la distinció de “Bé Cultural d’Interès Nacional. Categoria de Zona d’Interès Etnològic” (BCIN) a cinc barraques de Mont-roig (2016), les Tines de les valls del Montcau, al Bages (2018), Construccions de pedra seca d’abastament i explotació d’aigua de Torrebesses (2022) i a deu forns d’oli de ginebre de Riba-roja, a la Ribera d’Ebre (2025). El 28 de novembre de 2018 la UNESCO va declarar l’ “Art de la pedra seca: coneixements i tècniques” Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat”.

Des del novembre de 2019 està itinerant per Catalunya, amb dues còpies alhora, l’exposició “Tota pedra fa paret. La pedra seca a Catalunya” organitzada per la DGCPAC (Generalitat) i l’APSAT. Fins desembre de 2025, s’ha exhibit a 89 indrets. Fins ara hi han passat 48.047 visitants, amb una mitjana de 540 per població. Són sis anys.

Cal destacar la “Revista Pedra Seca”, semestral, que des del 2000 fins al juny de 2025 ha publicat 50 números¹⁵. També la base de dades Wikipedra¹⁶ creada el 2011; a l’agost de 2025 hi consten 31.121 barraques.

¹³ En el moment actual el formen 36 entitats d’arreu de Catalunya, 17 persones i els 3 grups d’Arquitectura Tradicional. Vegeu: <https://pedrasecaarquitecturatradicional.cat/>

¹⁴ Vegeu: <https://pedrasecaarquitecturatradicional.cat/trobades-pedra-seca/>

¹⁵ Vegeu: <https://www.revistapedraseca.cat/ca/inici>

¹⁶ Vegeu: <http://wikipedra.catpaisatge.net>

Hi ha dues rutes interessants de barraques: la de Mont-roig (11 barraques, 5 de les quals són BCIN, Bé Cultural d'Interès Nacional)¹⁷ i la de la Capona del Pla de Santa Maria (5 barraques i dos cossiols)¹⁸.

¹⁷ <https://pedrasecamont-roig.com/wp-content/uploads/2020/12/itinerari-pedraseca-mont-roig.pdf>

¹⁸ <https://www.explora.cat/cazona.html>